



Wielka wolność w małym mieście. Solidarność w Krośnie Odrzańskim.

*Odważny to nie ten, kto się nie boi, lecz ten,
kto wie, że są rzeczy ważniejsze niż strach.*

James Neil Hollingworth

Solidarność. Wielki ruch społecznego oporu i przemian. Ruch, który doprowadził do upadku systemu komunistycznego i sprawił, że dzisiaj żyjemy w wolnym i demokratycznym państwie. Współcześnie związek zawodowy, który niemal czterdzieści lat temu był symbolem tożsamy z „Marianną wiodącą lud na barykady” z obrazu [Eugene'a Delacroix](#). Jego powstanie niezmiennie kojarzone jest z Lechem Wałęsą, Gdańskiem, Sierpniem 80 i dziesięcioma milionami członków. Jednak jak przystało na ruch oddolny, opór i związek rodziły się także na prowincji. Swój udział w zrywie wolnościowym miało Krosno Odrzańskie. Jesienią 1980 r. grupa mieszkańców zaczęła organizować się w garnizonowym mieście w sprzeciwie przeciwko siermiężnemu, niewydolnemu i patologicznemu systemowi. Z upływem czasu pojawiły się dążenia zniesienia systemu „socjalistycznego” i odzyskania suwerenności. Cele ewoluowały w trakcie wydarzeń lat 1980-1981. Miasto w którym stacjonowały duże oddziały wojska i formacji granicznej było traktowane jako ośrodek niegroźący wybuchem niepokojów społecznych. Podejmowanie działań mających na celu obalenie systemu było niebezpieczne, a osoby, które miały odwagę by to uczynić, szczególnie narażone na szykany. To jednak nie zniechęciło grupy ludzi, która aktywnie włączyła się w budowę struktur związkowych z całym „dobrodziejstwem inwentarza”, a później przeszła do działań konspiracyjnych. Zaangażowani mieli świadomość, że obierają kurs kolizyjny z ówczesną władzą. Niektórzy w zderzeniu z aparatem bezpieczeństwa dotkliwie poczuli „smak” represji, aresztowań, więzienia, internowania. Część schodziła z torów, ale to także wiązało się z konsekwencjami: podpisywaniem „lojalek”, podejmowaniem współpracy i wreszcie zdrady. Szacunek przeciwko pogardzie.

Do najbardziej aktywnych działaczy solidarnościowych w Krośnie Odrzańskim (w tym także redaktorów SK) należeli: Tadeusz Aftarczuk, Andrzej Busse, Edward Krzycki, Teresa Smoleń, Zenon Szachowicz, Andrzej Wlazło. Początki „Solidarności” krośnieńskiej wyznaczał wrzesień 1980 r.

Głównym źródłem informacji prasowej, oczywiście drugoobiegowej w regionie było pismo „NSZZ Solidarność Ziemi Krośnieńsko – Gubińskiej”. Pierwszy numer [„NSZZ Solidarności Ziemi Krośnieńsko - Gubińskiej” ukazał się 20 października 1980 r.](#) Inicjatorami powstania pisma byli: Andrzej Busse i Zenon Szachowicz. W Komitecie redakcyjnym byli (w różnych okresach): Tadeusz Aftarczuk, Jerzy Fleszar, Stanisław Grzybowski, Józef Karpiński, Teresa Smoleń i Andrzej Wlazło. Dzień później odbyło się pierwsze posiedzenie Przedstawicielskiej Komisji Komitetów Zakładowych. W numerze trzecim pisma z dnia 10 listopada 1980 r., informowano, że ilość członków związku na koniec października 1980 r. wynosiła 520 osób, ale jak podkreślano, były to tylko szacunki. Ludzie spontanicznie zapisywali się i sympatyzowali z ruchem niosącym powiew nowych zmian. I nie byli w stanie temu zapobiec nawet dyrektorzy, którzy przewrotnie ostrzegali pracowników, że „u mnie nie będzie się nikt wałęsał” („Solidarność Krośnieńska”, dalej SK 10.11.1980).



Od numeru 3 pismo nosiło nazwę „Solidarność Ziemi Krośnieńskiej”, a od 5 „Solidarność Krośnieńska”. Numery 22 i 23 ukazały się już po wprowadzeniu stanu wojennego, a ostatnie wydanie nie zawierało numeracji i było sygnowane przez KOP (Krośnieńską Organizację Podziemną). Liczba egzemplarzy wynosiła od kilkudziesięciu do dwóch tysięcy. Wielkość nakładu zależała od techniki druku, najczęściej z użyciem tzw. powielacza białkowego. Na łamach niektórych numerów podawano liczbę egzemplarzy, bo takie były wymogi prawne, ale oczywiście redakcje uprawiały w tym względzie „radosną twórczość”, by przeciwstawić się kontroli i przy okazji „zagrać na nosie” nadzorcom. Mimo, że SK zawierała zapis, że jest „Do użytku wewnątrzorganizacyjnego”, jednocześnie pouczała swoich czytelników, by nie traktowano wydawnictwa jako pamiątki, ale „po przeczytaniu dajcie innym”. W tym samym numerze uświadomiono odbiorcom, że zarówno wydawanie, jak i czytanie może narażać na represje (SK 28.11.1980).

W wydaniu z 15 grudnia 1980 r. ogłaszano, że delegacja krośnieńskich związkowców udała się na uroczystości odsłonięcia Pomnika Poległych Stoczniowców 1970 (SK 8.12.1980 r.).

Na początku 1980 r. przystąpiono do organizacji „Solidarności Wiejskiej” w regionie. Piątego stycznia 1981 r. powołano Wojewódzki Komitet Założycielski NSZZ RI „Solidarność Wiejska” (od marca „NSZZ Solidarność Rolników Indywidualnych”). W składzie WKZ, a później Prezydium znalazł się mieszkaniec Radnicy Eugeniusz Linkowski. Walny Zjazd Delegatów nie doszedł do skutku z uwagi na fakt, że został zaplanowany na dzień 23 grudnia. Linkowski i drugi z regionalnych działaczy „Solidarności RI” – Władysław Tlak po wprowadzenia stanu wojennego zostali internowani.

W dniu 16 marca 1981 r. w sali krośnieńskiego Krometu dokonano wyboru Komisji Koordynacyjnej Ziemi Krośnieńskiej NSZZ „Solidarność” w Krośnie Odrzańskim (SK 24.03.1981). W jej skład weszli: Zenon Szachowicz (przewodniczący) oraz członkowie: Tadeusz Aftarczuk, Henryk Białous, Teresa Gierłachowska, Władysław Kwiatkowski, Władysław Przybylski, Ludwik Szczygieł, Andrzej Wlazło i Edward Wziętek. Powołano także komisje: Interwencyjną, Redakcyjną, Mieszkaniową, Kontroli Społecznej i Sesji Rady Narodowej (SK 24.03.1981). W związku z wydarzeniami w dniu 19 marca i pobicie w Bydgoszczy przez bezpiekę działaczy „Solidarności”: Jana Rulewskiego, Mariusza Łabentowicza i Michała Bartoszcze zdecydowano o akcji strajkowej w kraju. W dniu 23 marca w sali konferencyjnej Krometu zawiązał się Miejski Komitet Strajkowy, nazywany także „Sztabem Krośnieńskiej Solidarności”. Organizacja skupiała zakłady z regionu. Dyżury pełnili wówczas m.in.: B. Bochenek, M. Frątczak, T. Gierłachowska, A. Głóg, W. Górski, Z. Krugliński, E. Kuta, T. Mikuta, W. Kwiatkowski, T. Smoleń, L. Szczygieł, Z. Walczak, M. Sołoducha, A. Wlazło. Akcja strajkowa wymusiła na władzy „zajęcie się sprawą”, jednak ważniejszy był efekt solidarnego sprzeciwu wobec terroru stosowanego względem opozycji (SK 14.04.1981).

W oparciu o idee solidarnościowe powstawały również organizacje młodzieżowe, wyznaniowe, branżowe. Podobnie było w Krośnie Odrzańskim. Jak informowała „Solidarność Krośnieńska” w numerze 17 z 19 maja 1981 r. odbyło się zebranie założycielskie Klubu Katolików Ziemi Krośnieńskiej (22 kwietnia). W zebraniu udział wzięło 36 osób spośród których wybrano Komitet Organizacyjny. Prezesem został Jerzy Fleszar, wiceprezesem Stanisław Cieślak. W skład zarządu weszli ponadto: Jerzy Fleszar junior, Edward Krzycki, Halina Modelska, Beata Szczygieł i Józef Wnorowski. Opiekę nad wspólnotą roztoczył ks. dziekan Stanisław Garnarcz, a patronem został Ojciec Maksymilian



Maria Kolbe. Kapłan, podobnie jak cały kościół katolicki aktywnie wspierał także poczynania działaczy lokalnej „Solidarności” (SK 19.05.1981).

Mimo, że region krośnieński nie był i nie jest mocno uprzemysłowiony, to na początku lat 80-tych grupa działaczy z Krosna Odrzańskiego i okolic była aktywna w strukturach wojewódzkich. Aż trzech z nich brało udział w I Ogólnopolskim Zjeździe delegatów NSZZ „Solidarność”. Wcześniej w maju 1981 r. elektorzy wyłonili delegatów: Edwarda Krzyckiego /Kromet/, Władysława Przybylskiego /Gminna Spółdzielnia Dąbie/, Zenona Szachowicza /Inspektorat PZU/ i Andrzeja Wlazło /Szpital/. Wyłoniono również kandydatów do władz regionalnych: Tadeusza Aftarczuka /Zakłady Płyt Pilśniowych/, Mirosława Frątczaka /Zakład Wykonawstwa Sieci Elektrycznych Dychów/, Zdzisława Kruglińskiego /Państwowy Ośrodek Maszynowy Połupin/, Edwarda Krzyckiego /Kromet/, Edmunda Kutę /Kromet/, Zenona Szachowicza /Inspektorat PZU/, Ludwika Szczygła /Kromet/ (SK 19.05.1981). Później swoje kandydatury wycofali Aftarczuk i Krugliński. Z okręgu zielonogórskiego kandydatami było dwoje innych działaczy krośnieńskich: Antonina Ejsmont (PKS) i Stanisław Grzybowski (Zakład Energetyki Ciepłej) (SK 13-14.06.1981). W dniu 7 maja w Zielonej Górze powstał Regionalny Komitet Obrony Więzionych za Przekonania. I także w tej organizacji znalazł się krośnianin – prawnik Edward Krzycki (SK 19.05.1981).

W numerze 17 pojawiły się dwie ciekawe informacje dotyczące kolportażu „Solidarności Krośnieńskiej”. Pierwsza to podanie kosztów druku jednego numeru – 3 zł (współcześnie ok. 1 zł). Druga, że „gazetkę” można nabyć w krośnieńskim Punkcie Naprawy ZURiT przy ul. Poznańskiej (SK 19.05.1981). Co ciekawe ten punkt, dokładnie pod tą obiegową nazwą funkcjonuje do dnia dzisiejszego...

W czerwcu 1981 r. podczas I Walnego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność” regionu zielonogórskiego, który odbył się w auli Wyższej Szkoły Inżynierskiej w gronie wybranych czterech przewodniczących obrad znalazła się dwójka działaczy z Krosna Odrzańskiego: Tadeusz Aftarczuk i Andrzej Wlazło. Wyłoniono 40-osobowy Zarząd Regionu z Edwardem Krzyckim w składzie. Krzycki znalazł się także w 11 – osobowym Prezydium, ale 23 listopada 1981 r. złożył rezygnację. Do 9-osobowej Komisji Rewizyjnej wybrano m.in.: Michała Bułę z Dąbia i Andrzeja Wlazło z Krosna Odrzańskiego. Wielkim sukcesem okazały się wybory delegatów na pierwszy historyczny zjazd delegatów NSZZ „Solidarność” w gdańskiej hali Olivia, który odbył się we wrześniu 1981 r. W gronie [18 przedstawicieli regionu zielonogórskiego](#) (później, po weryfikacji ilości członków zmniejszono ilość mandatów do 14) znalazła się trzyosobowa delegacja z Krosna Odrzańskiego. Byli to: [Tadeusz Aftarczuk](#), [Edward Krzycki](#), [Zenon Szachowicz](#).

Na półmetku wakacji 1981 r. tj. 31 lipca, „Solidarność Krośnieńska” świętowała swój mały jubileusz. Jak podkreślano na łamach pisma „to już 20 numer najstarszego pisma związkowego w woj. Zielonogórskim. (...) największy objętościowo”. Artykuł z tego numeru przytacza wiele informacji dotyczących opóźnień wydań, technik druku, przekazywania egzemplarzy do instytucji celem ich archiwizacji. I tak w zawołany sposób redakcja wskazała, że 40-dniowe opóźnienie wydania numeru 9 spowodowane było uwarunkowaniami „z przyczyn od redakcji niezależnych”, a „z takich samych przyczyn” w numerze 18 pojawiły się „białe plamy”. To było oczywiście oko puszczone do czytelników, oznaczające ingerencję wszechobecnej cenzury. Ponadto poinformowano, że do numeru 12 pismo drukowano na powielaczu, a od numeru 13 techniką offsetową. Egzemplarze „Solidarności Krośnieńskiej” (prawdopodobnie od numeru 20 lub kilku wcześniej) wysyłane były do Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk, Archiwum Biura Krajowego w Gdańsku, Miejskiej Biblioteki



Publicznej w Łodzi, Biblioteki Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich w Warszawie, Agencji Solidarności, Biura Informacji Prasowej Solidarności, MZK Suwałki, MZK Jarocin, Zarządu Regionu Gorzów Wlkp. (SK 31.07.1981).

Klub Katolików Ziemi Krośnieńskiej informował, że na skutek interwencji Urzędu Miasta i Miasta Gminy podczas rejestracji zmuszony został do zmiany nazwy na Klub Katolików w Krośnie Odrzańskim. Jak podano w uzasadnieniu przyczyną było ograniczenie terenu działania (SK 31.07.1981). Zapewne chodziło o ograniczenie pola działania i wpływu KK w regionie. Naczelnikiem Miasta i Gminy był wówczas Bolesław Borek. Ostatecznie organizacja została zarejestrowana 3 września 1981 r. (SK 21.10.1981).

Komisja Koordynacyjna Ziemi Krośnieńskiej NSZZ „Solidarność” od wiosny 1981 r. mieściła się w Krośnie Odrzańskim przy ul. Szkolnej 1e w baszcie zamkowej i otwarta była w poniedziałki i środy w godz. 9-17 (SK 31.07.1981). Położenie lokalu przyznanego przez naczelnika był świadomym i celowym posunięciem. Miejsce sprawiało, że niewiele osób odwiedzało siedzibę związku.

W numerze październikowym z 1981 r. na stronie 16 żartobliwie stwierdzono: „TYLKO DO UŻYTKU WEWNĘTRZNEGO – przed użyciem wstrząsnąć /sumieniem”.

Z chwilą wprowadzenia stanu wojennego, 13 grudnia 1981 r. znaczna część najbardziej aktywnych działaczy „Solidarności” została internowana. W grupie 46 osób z regionu zielonogórskiego aresztowanych przez bezpiekę znalazło się aż siedmiu mieszkańców gminy Krosno Odrzańskie: Tadeusz Aftarczuk, Stanisław Grzybowski, Edward Krzycki, Eugeniusz Linkowski (NSZZ Rolników Indywidualnych Solidarność), Zenon Szachowicz, Władysław Tlak (NSZZ Rolników Indywidualnych Solidarność) i Andrzej Wlazło. Początkowo przetrzymywani byli w Ośrodku Odosobnienia w Zielonej Górze i Głogowie, a następnie część z nich przebywała w Ostrowie Wlkp., Gębarzewie i Kwidzynie. Pozostali członkowie „Solidarności” przeszli do działalności podziemnej. Powstała Krośnieńska Organizacja Podziemna „Solidarność”. W jej skład wchodził m.in.: Teresa Smoleń, Halina Kosiłowska, Zdzisław Krugliński, Andrzej Głóg, Tadeusz Kot. Mimo represji, wszechobecnej bezpieki, a także ograniczonym zasobom finansowym i materiałowym grupa osób kontynuowała walkę. Wydano kolejne trzy numery „Solidarności Krośnieńskiej”, ale także drukowano ulotki i malowano napisy na murach („Żądamy wolności”, „Śmierć zdrajcom”, „Partyjna klika zrobiła z robotnika niewolnika”). Cztery dni po wydaniu ostatniego numeru SK, 28 kwietnia 1981 r. SB wkroczyła do mieszkań trzynastorga działaczy. Za tymi działaniami stały doniesienia tajnego współpracownika o pseudonimie „Ewa”. Akcji nadano kryptonim „Mozaika”. Za swoje „antysocjalistyczne występki” 9 listopada 1982 r. opozycjoniści skazani zostali przez Wojskowy Sąd Garnizonowy w Zielonej Górze. Zdzisław Krugliński na 1 rok i 8 miesięcy pozbawienia wolności, Teresa Smoleń na 1 rok i 3 miesiące w zawieszeniu na 3 lata, a Andrzej Głóg na 1 rok w zawieszeniu na 4 lata.

Jeszcze przed zakończeniem stanu wojennego, które nastąpiło 22 lipca 1983 r. część opozycjonistów wyemigrowała z Polski. W tej grupie z naszego regionu znaleźli się m.in.: Andrzej Busse, Andrzej Głóg, Teresa Smoleń, Zenon Szachowicz, Władysław Tlak. Wielu z działaczy przypłaciło swój opór poniżeniem, cierpieniem, rozłąką, a nawet życiem. Jednak w ostatecznym rozrachunku zwyciężyli. Dla nas.



Notki biograficzne wybranych działaczy:

Tadeusz Aftarczuk – elektryk w Zakładzie Płyt Pilśniowych. Członek Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego „Solidarność” w Zielonej Górze. Delegat na I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. W dniu wprowadzenia stanu wojennego, 13 grudnia 1981 r. bezpieka podjęła próbę aresztowania, ale Aftarczuk zdołał zbiec. Został schwytany kilkanaście dni później. Internowany w Ośrodku Odosobnienia w Zielonej Górze, a następnie w Głogowie. Zwolniony 29 kwietnia 1982 r. Zmarł w niewyjaśnionych okolicznościach 1 października 1987 r. Pochowany w Krośnie Odrzańskim.

Andrzej Busse – pracownik Zakładu Energetycznego w Zielonej Górze. Współtwórca i redaktor wraz z Z. Szachowiczem pisma „Solidarność Krośnieńska”. Członek Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego „Solidarność” w Zielonej Górze. Rozpracowywany w ramach Sprawy Operacyjnego Sprawdzenia o kryptonimie „Orator”. W dniu wprowadzenia stanu wojennego, 13 grudnia 1981 r. internowany w Ośrodku Odosobnienia w Zielonej Górze, później przetrzymywany m.in. w Głogowie, Ostrowie Wlkp., Kaliszu, Gębarzewie, Kwidzynie. W dniu 17 listopada 1982 r. został zmuszony do emigracji do RFN. Mieszka w Niemczech.

Edward Krzycki – oficer zawodowy w stopniu podpułkownika, prawnik. Członek Zarządu Regionu NSZZ Solidarność w Zielonej Górze. Delegat na I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ Solidarność. W dniu wprowadzenia stanu wojennego, 13 grudnia 1981 r. został internowany w Ośrodku Odosobnienia w Zielonej Górze, później w Głogowie. Rozkazem ministra Obrony Narodowej gen. Floriana Siwickiego z dnia 31 grudnia 1981 r. został pozbawiony stopnia oficerskiego. Zwolniony 14 lipca 1982 r. Po 1990 r. prowadził kancelarię adwokacką. Zmarł 25 stycznia 2011 r. Pochowany w Krośnie Odrzańskim.

Teresa Smoleń – pracownica biurowa w Państwowym Ośrodku Maszynowym w Połupinie. Sekretarka Zarządu Regionu NSZZ Solidarność w Zielonej Górze. W czasie stanu wojennego współtworzyła Krośnieńską Organizację Podziemną „Solidarność”. Była w zespole, który wydał dwa numery podziemnej „Solidarności Krośnieńskiej”. Aresztowana 28 kwietnia 1981 r. i skazana przez Wojskowy Sąd Garnizonowy w Zielonej Górze na 1 rok i 3 miesiące pozbawienia wolności w zawieszeniu na 3 lata. Wyemigrowała do USA. Zmarła na początku lat 2000 w Los Angeles.

Zenon Szachowicz – elektryk, pracownik m.in.: Zakładu Płyt Pilśniowych, Inspektoratu PZU. Współtwórca i redaktor wraz z A. Busse pisma „Solidarność Krośnieńska”. Od grudnia 1980 r. rozpracowywany był w ramach Sprawy Operacyjnego Sprawdzenia o kryptonimie „Ajent”. Delegat na I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ Solidarność. W dniu wprowadzenia stanu wojennego, 13 grudnia 1981 r. został aresztowany i internowany w Ośrodku Odosobnienia w Zielonej Górze, następnie przetrzymywany w Głogowie, Ostrowie Wlkp., Gębarzewie, Kwidzynie. Zwolniony 3 grudnia 1982 r. Od 6 czerwca 1983 r. w USA gdzie przebywa do dzisiaj.

Andrzej Wlazło – lekarz (chirurg i okulista) pracownik Zakładu Opieki Zdrowotnej, krośnieńskiego szpitala. Członek Komisji Rewizyjnej Zarządu Regionu NSZZ Solidarność w Zielonej Górze. W dniu wprowadzenia stanu wojennego, 13 grudnia 1981 r. został internowany w Ośrodku Odosobnienia w Zielonej Górze. Później przetrzymywany był także m.in. w Głogowie i Ostrowie Wlkp. Obecnie posiada gabinet okulistyczny w Krośnie Odrzańskim.